

Grunnsetningene for historisk forskning.

Svar til Per Nyström.

I.

I sitt diskusjonsinnlegg om den historiske materialisme skriver magister Per Nyström at når tolkningen av en fremstilling fra en tidligere epoke byr på vanskeligheter, krever vanlig historisk forskningsteknikk at tekststedets tankeinnhold søkes belyst ved å sammenstille det med så meget samtidig materiale som mulig. Det er åpenbart riktig. Om mitt innlegg i »Scandia» hadde vært formet som en uttømmende specialavhandling, vilde det derfor vært en utilgivelig feil av mig ikke å gå nærmere inn på de bidrag den noe tidligere litteratur kan gi til forståelse av de dunklere uttrykk i den programmessige formulering Karl Marx i 1859 gav av den historiske materialisme. Men nu var mitt innlegg et foredrag, formet som innledning til en diskusjon og beregnet på en fremførelsestid av omtrent 50 minutter. Jeg var da nødt til å skjære bort ikke få momenter. Når jeg valgte å begrense nettop den del av fremstillingen som dreiet sig om denne side av saken, var det fordi efter mitt skjønns sammenstillingen med materialet fra tidligere verker ikke evner å fjerne vanskelighetene. Jeg drister mig endog til å hevde at slike sammenstillinger snarere vil bidra til å øke dem. De i og for sig helt korrekte anførsler magister Nyström trekker frem, gir ikke få beviser på det.

Foruten det av mig nevnte Marxmanuskript fra 1857 er det særlig to fremstillinger som her kommer i betraktning: Lists bemerkninger om de produktive krefter i hans hoved-

verk fra 1841 og de generelle uttalelser om emnet hos Marx selv i avhandlingen om Feuerbach fra vinteren 1845—46.

Hvad nu først angår List, vil jeg yde ham all skyldig honnør som nasjonalpolitisk agitator og sociologisk betonet økonomisk teoretiker. Hans verk har også øvet en betydelig innflytelse på den socialøkonomiske tenkning. Men når — som Nyström riktig fremhever — Lists terminologi likevel gikk i glemmeboken, behøver en ikke, som enkelte har gjort, å ty til dysindige overveielser om Englands kommersielle maktstilling for å finne forklaringen. Den ligger ganske enkelt i den kjensgjerning at Lists begrepsbestemmelser socialøkonomisk vurdert ikke er tilstrekkelig eksakte. De har derfor ikke kunnet fordrive det definisjonsapparat som var blitt innført av de britiske klassikere. »De produktive krefter» er da også hos List et slags sekkebegrep. Hvis det er riktig at Marx i sin programfremstilling har ment å bruke uttrykket »produktivkreftene» i samme betydning som List (jeg tør ikke avgjøre om Marx i 1859 tenkte nøiaktig dette), er dunkelheten derfor likevel ikke spredt. Under enhver omstendighet burde Marx eksakt og utvetydig selv definert et begrep som han gjør til en grunnpille i sitt system. I all fall om det var klarhet han vilde. Utvilsomt hadde han kunnet uttale sig umisforståelig om begrepsbestemmelsen. I motsetning til List var nemlig Marx en betydelig begrepsanalytiker, noe han til overflod har dokumentert i »Theorien über den Mehrwerth».

Hvad så angår avhandlingen om Feuerbach, blev den omtalt i mitt opsett. Jeg gjorde imidlertid gjeldende at den *ikke* har utviklet den historiske materialisme, og de selvfølgeligheter magister Nyström anfører fra den, inneholder ikke noe motbevis. Det er derfor ikke ufarlig å bruke bemerkninger i Feuerbachavhandlingen til å fortolke den historiske materialisme med. Ikke minst fordi Feuerbachavhandlingen — som magister Nyström riktig sier — er »oändligt uppslagsrik», mens den historiske materialisme er ensidig begrenset.

Magister Nyström er apologetisk forarget over at jeg bare tillå avhandlingen om Feuerbach »litteraturhistorisk in-

teresse . . . med den underlige motiveringen att avhandlingen inte blev tryckt». Jeg forstår ikke hans forargelse. Et uttrykt arbeid, som en forfatter gjemmer i sin skrivebordsskuff, har da ikke noen annen historisk interesse enn den som ligger i arbeidets betydning for forfatterens egen utvikling og hans offentliggjorte skrifter, og nettopp denne betydning karakteriseres ved betegnelsen »litteraturhistorisk». Magister Nyström synes å tro at dette uttrykk er nedsettende. Å langt ifra. I all fall ikke i min penn. Jeg vil nemlig betro magister Nyström at jeg er en stor elsker av litteraturhistorie. Men uttrykket er utvilsomt begrensende. Det var derfor det blev brukt.

Jeg mener således at skal vi bedømme den historiske materialisme som teori, har vi ikke annet vi sikkert kan holde oss til enn fortalen fra 1859. Magister Nyström synes imidlertid å mene at en analyse av programfremstillingen der ikke er berettiget. Han hevder nemlig at den riktige fremgangsmåte ved vurderingen av en historisk metode er å undersøke de arbeidsresultater den bringer. Nu er det riktig at sluttbedømmelsen av en metode må være avhengig av dens resultater. Men for å kunne anvende en metode, må en kjenne den, en må vite hvad den betyr, hvad den innebærer. Den teoretiske drøftelse er derfor ikke til å komme forbi. Den som vil sammenligne den historiske materialisme med andre metoder, må begynne med å klargjøre hvad den historiske materialisme er.

II.

Hovedvanskeligheten ved å fastslå det svenskene med et ypperlig ord kaller »innebörden» av den marxistiske historieteori volder bruken av ordet »produktivkreftene». Det er derfor tolkningen av dette ord — som magister Nyström riktig fremhever — alltid har inntatt en så stor plass i diskusjonen om den historiske materialisme. Det taler ikke egentlig til fordel for Marx at ett ord spiller slik rolle for hans system. Men denne kjensgjerning er ikke til å komme forbi.

Saken er den: Tolkes begrepet »produktivkreftene» på videst mulig måte, så det kommer til å omfatte alle de evner mennesker rår over, blir fremstillingen hos Marx nok skjematisert og derfor en smule naiv, men ikke prinsipielt uriktig. Da opphører imidlertid »den historiske materialisme» å være en særegen teori. Den kommer nemlig da til bare i sin overteoretiserte form å skille sig vesentlig ut fra den kausallære alle økonomisk og sosialt orienterte forskere turde være enige om. I den grad derimot begrepet »produktivkreftene» tolkes innskrenkende, blir »den historiske materialisme» et originalt tankefoster, men i samme grad opphører den — etter mitt skjønn — å gi et riktig bilde av den historiske sammenheng.

Hvad har nu Karl Marx selv ment?

Den definisjon som best synes å passe inn i programformuleringen fra 1859 tror jeg vil være denne: »Ved produktivkreftene forstås helheten av de approprierte naturkrefter og de menneskelige evner som en befolkning på et gitt tidspunkt er istand til å sette inn i sin materielle produksjon». Godtas denne definisjon som et dekkende eller i all fall et tilnærmet uttrykk for meningen med betegnelsen »produktivkreftene», turde den historiske materialisme kunne betegnes som påstanden om at de dypeste bevegende krefter i den historiske utvikling er de av produksjonsforholdene, produksjonsvilkårene og produksjonsinteressene betingede økonomiske faktorer. Med et uttrykk av en amerikansk forsker kan det da sies at metodisk fører den historiske materialisme til kravet om en »economic interpretation of history».

III.

Nu vilde det være vanvidd å nekte at årsakene til de bemerkelsesverdige historiske begivenheter meget ofte kan søkes på det økonomiske område. Jeg vil gå videre og si: enhver historisk forsker har all tenkelig opfordring til å vie de økonomiske faktorer i utviklingen den mest inngående oppmerksomhet. Selv har jeg i mine egne historiske arbeider

søkt å avdekke et meget stort antall økonomiske årsakskomplekser som tidligere forskere ikke har vært opmerksomme på. Fra diskusjoner på møter i Lund vet jeg at magister Nyström kjenner mitt verk om det norske folks liv og historie i det 19. århundre, og jeg håper han vil gi mig rett i at min søking etter økonomiske forklaringsgrunner har vært ivrig.

Men nettop fordi jeg etter evne og med anvendelse av de metoder også den teoretiske økonomikk stiller til rådighet for historikeren har prøvd å følge så mange kulturelle og politiske kausallinjer tilbake til det økonomiske område, vet jeg av erfaring at denne vei ikke alltid fører frem. Gang på gang — og ofte når jeg minst hadde ventet det på forhånd — har forklaringen til en begivenhet vært å finne helt utenfor det økonomiske område. Ikke sjelden har omhyggelige undersøkelser endog bragt for dagen at i konkurranse mellom økonomiske og ikke-økonomiske faktorer har de ikke-økonomiske vært de utslagsgivende.

Efter ærlig og alvorlig å ha brukt metoden under årelange forskninger vil jeg derfor få lov til å formulere min dom om den ut fra min personlige erfaring i følgende setninger: Idéen om å søke en økonomisk fortolkning bør alltid anvendes og er ofte fruktbar. Men metoden må ikke brukes alene. Går en på forhånd ut fra at den vil kunne forklare alt, lukker en sig forbausende ofte ute fra enhver dypere forståelse. I det hele tatt: Som en enkelt forskningsmetode ved siden av andre er den historiske materialisme alltid å anbefale. Kreves der at den skal brukes alene, at den skal forklare alt, at den skal være selve de vises sten, — da betyr den bare en innskrenkning av forskningsmulighetene, en forsettlig flukt fra veier som kan føre frem til sannheten og ofte gjør det.

De angrep jeg i Lund rettet mot den historiske materialisme, gjaldt heller ikke søkingen etter økonomiske forklaringsgrunner, men påstanden om at de bestemmende faktorer i utviklingen alltid var av økonomisk art, alltid var å søke i produksjonsforhold og produktivkrefter.

IV.

Hvad kan årsaken være til at mange historiske forskere har slått sig tiltåls med denne nokså fattigslige metodetanke at en enkelt fremgangsmåte, et enkelt fortolkningsprinsipp overfor begivenhetene alltid vil være tilstrekkelig?

Jeg tror der er to forklaringsgrunner av generell art foruten de mange personlige.

For det første har et meget stort antall mentaliteter en rent instinktiv tro på at virkelighetens verden tross all sin brokete kompliserthet skal vise sig å være nokså enkel når vi bare kan få avdekket den indre mekanikk i begivenhetene. Disse mentaliteter tiltrekkes umiddelbart av den umåtelige enkelhet i de tankeføringer som har funnet sitt uttrykk i den historiske materialisme. Men at en tankeføring er enkel, er aldri noe kriterium på at den er riktig. Oftest beviser det bare at den — for å bruke et av Vaihingers yndlingsuttrykk — er »neglektiv». I våre dager er forresten troen på enkelheten som sannhetskriterium blitt noe svekket. Selv naturvidenskapenes »årsakslov» ser ut til å være et mere komplisert fenomen enn det 19. århundres filosofer tenkte sig. Der er imidlertid noe religiøst i denne enkelhetstro; den synes å være et utslag av det jeg i Lundforedraget kalte menneskenes transcendentale drift; det er derfor gjerne nytteløst å argumentere mot den.

For det annet har de fleste menneskelige handlinger en økonomisk side. Enhver kausallinje som følges i flere begivenhetsledd, viser sig derfor en eller flere ganger å skjære det livsområde vi kaller det økonomiske. For ikke-økonomer kan da den fristelse ofte ligge nær å slutte kausalanalysen i et eller annet av disse skjæringspunkter: Ikke-økonomer vil nemlig lett være tilbøielige til å opfatte det økonomiske som noe primært. På den tid Karl Marx skrev sin programfortale stod forresten de fleste socialøkonomer på samme standpunkt. Efter 1870 har derimot flertallet av økonomene alltid søkt de psykiske fenomener bakom de økonomiske. Metoden anvendes på ytterst forskjellig måte; men den kom

frem i økonomikken tre årtier før Freud debuterte med sin drømmetydning. Min påstand om at den problemstilling Karl Marx arbeidet med i 1859 ikke stemmer med den moderne, hadde derfor ikke bare referanse til Freud og Adler, men også til den rent socialøkonomiske psykologi som er blitt utviklet i de siste 65 år.

V.

I mitt innlegg søkte jeg, som magister Nyström riktig fremhever, å gjøre gjeldende at de krefter som driver den historiske process er de menneskelige drifter. Han spotter litt over den måte jeg nevner dem på, idet han skriver: »Dessa differentierar författaren efter det schema som framkommit genom de adlerska og freudska skolornas observationer på nutida europeisk högre medelklass». Hvilken opregning gav jeg? Jo, følgende: »selvopholdelsesdriften, kjønnsdriften, foreldredriften, herskerdriften, anerkjennelsesdriften, erkjennelsesdriften, uavhengighetsdriften og de sociale drifter som vi kanskje kunde kalle samværsdriften og sammenslutningsdriften». Jeg føiet til at vi også burde regne med de perverse drifter ødeleggelsesdriften og underkastelsesdriften og vel også en drømbetonet transcendentaldrift. Disse menneskelige urkrefter synes da magister Nyström — om en skulde ta ham på ordet — å tro særlig gjorde sig gjeldende hos nutidens høiere européiske middelklasse. Mener magister Nyström virkelig at arbeiderbarn i New-York kommer til verden uten infantile seksualfornemmelser eller at kinesiske røverbander skulde være blottet for sadistiske tilbøieligheter? Jeg må få minne om en anekdote som er velkjent i Norge. Engang under 1880-årenes voldsomme politiske brytninger fikk Friele, den mektige redaktør av det konservative »Morgenbladet», besøk av en herre som vilde få ham til å dokumentere i sine spalter at en av venstres koryféer levde et høist usedelig liv. Friele svarte tvert nei og tilføiet: »Jeg skal si Dem en ting, Høistærede: efter min erfaring er kjønnsdriften så noenlunde likelig fordelt mellem de politiske partier».

Noen annen imøtegåelse av min henvisning til driftene enn sin middelklassevits kommer ellers magister Nyström ikke med. Derimot mener han å kunne påvise en motsetning mellom min »individualpsykologiska uppfattning» og mine »socialfilosofiska» bemerkninger om at idésystemene kan bli avgjørende for individenes måte å forme sin virkelighet på. Triumferende anfører han at den vanskelighet jeg her møter ikke eksisterer for den dialektiske materialisme. Jeg blir derfor nødt til å opholde mig litt ved dette punkt og forklare sammenhengen mellom min »individualpsykologi» og min »socialfilosofi».

Mellem de bestemmende menneskelige drifter må erkjennelsesdriften karakteriseres som en av de sterkeste. Av alle drifter er den vel også den specifikt-menneskelige, og det er den som er ophavet til næsten alt vi kaller kultur. Hvor sterkt den gjør sig gjeldende, kan en lettest konstatere ved i noen tid daglig å iagttå normale barn i alderen mellom 3 og 5 år. Deres evige »hvorfor» er mottoet for den våknende menneskeånd. Det vi kaller idéer, begreper, tankesystemer og livsprinsipper er blitt »producert» for å tilfredsstille erkjennelsesdriften. Formålet med dem realiseres mer og mindre. Noen mennesker fant sin erkjennelsestrang tilfredsstillet ved læren om Isis og Osiris, andre opnår erkjennelsesgledden ved å hengi sig til den historiske materialisme. Undertiden fremkaller innvinningen av en ny erkjennelse en henrykkelse, en mental rus, en ekstase, som gjennemtrenger hele sjelelivet og revolusjonerer selv det underbevisste. Rousseaus sjelsreaksjon da han »opdaget» sitt nye livssyn er kanskje det interessante historiske eksempel. Men latent bærer alle mennesker på en evne til å henrykkes over idéer eller tankehelheter som i øieblikket synes å gi svar på ett eller flere av de mange plagsomme »hvorfor». All verdens agitasjon — ikke minst marxistenes — er bygget på et større eller mindre kjennskap til disse følelsesreaksjoner og de sterke virkninger de kan få på menneskelige overveielser.

Men det er ikke bare ved de ekstraordinære leiligheter

erkjennelsene spiller inn. Tvertimot går all opdragelse ut på å trene menneskene op til å la beslutningene bli erkjennelsesmotiverte. Takket være den opøvelse vi etterhvert får i denne retning, blir vårt bevissthetsliv i betydelig grad karakterisert ved brytningen mellom lystimpuls og interesseimpuls på den ene siden og kunnskapsimpuls på den annen. I de hjelpemidler vi kaller skrift og boktrykkerkunst har menneskene fått muligheter for middelbart å bli gjenstand for idépåvirkning, så tanker »producert» for århundrer siden kan virke motiverende idag. Den økonomiske historie kjenner et særlig iønespringende eksempel på slik fjernpåvirkning. Da de kontinentale jurister gjennom Corpus juris i stadig større utstrekning blev kjent med den individualistisk utformede romerrett, blev jordbunden forberedt for det liberalistiske og kapitalistiske gjennombrudd i deres land. Jeg kan ikke innse at det er i uoverensstemmelse med grunnsetningene for eksakt vitenskapelig beskrivelse i dette tilfelle å tale om »innflytelsen fra de romerrettslige idéer»; magister Nyström må her erindre at dette utsagn ikke tilsikter å fortelle noe om opprinnelsen til disse idéer. Det må kanskje være mig tillatt som konklusjon av disse påvisninger å trekke forbindelseslinjen mellom min »individualpsykologi» og min »socialfilosofi» i følgende setning: Leseres og tilhøreres reproduksjon av idéer og tankehelheter andre har »producert», virker alltid motiverende på dem ved siden av det umiddelbart innvunne kjennskap de har til sin egen omverden og sine egne interesser.

Når det nu gjelder den erkjennelsesmessige del av den menneskelige motivering, kommer en annen drift til å spille med: anerkjennelsesdriften. Vi ønsker at våre innvinninger av erkjennelse og våre erkjennelsesbestemte handlinger skal vekke andres bifall. Småbarna vil opnå ros av foreldrene, skolebarna av lærere og kammerater, studenter av professorer og eksamensensorer, parlamentariske politikere av velgere, forfattere av kritikere; magister Nyström og jeg fører denne diskusjon ikke bare fordi vi gjerne vil klarne våre egne begreper og fordi det er festlig å møtes til tankedyst

om store prinsipper, men også fordi vi kjemper om anerkjennelse for våre meninger fra »Scandias» lesere. Hvis nu av ett eller annet årsakskompleks en bestemt tankeretning er blitt herskende i toneangivende kretser, kommer via anerkjennelsesdriften moten til å virke inn på tilegnelsen av idéer og livsopfatninger hos flertallet av uselvstendige naturer. Maktskifter i politikken kan derfor føre til moteskifter i åndslivet. Det var dette jeg henspilte på med min bemerkning om at den historiske materialisme hadde vært »en moderne moteretning helt frem til Hitlertiden». I den anledning kommer magister Nyström med et innkast som må sies å inneholde en insinuasjon, idet han skriver at jeg ved min hentydning til »Hitlerregimens tilkomst» har stillet mig selv inn i den politiske sammenheng. Insinuasjonen skyldes mangel på kronologisk kjennskap til min optreden. Mitt første opgjør med den historiske materialisme som teori blev nemlig offentliggjort (i tidsskriftet »Vor Verden») i 1923, — på et tidspunkt da jeg ikke ante hvad nazisme var for noe. Og mine bestemmende inntrykk av den historiske materialisme som metode innvandt jeg under mit arbeid i årene 1924—1929, i et tidsrum da jeg (det må jeg til min skam bekjenne) regnet nazismen som en quantité négligeable.

VI.

Slengbemerkningen om sammenhengen mellom mitt innlegg og nazismen er forresten ikke det eneste punkt hvor magister Nyström griper feil i sine bestrebelser for å forklare den personlige bakgrunn for mitt angrep på den historiske materialisme. I slutten av sin artikkel prøver han å se på mitt foredrag som utslag av en gruppekamp. Han skriver — som det synes ikke bare forklarende, men også undskyldende: »Professor Keilhau är genom sin verksamhet som nationalekonom starkt engagerad i dagens ideologiska kamp».

Isolert betraktet inneholder nok denne setning et riktig utsagn. Men uheldigvis for hr. Nyström er jeg engagert på

en annen front enn han går ut fra. I 1923 har jeg nemlig i en omfangsrik avhandling — »Die Wertungslehre» — gått drabelig tilfelts mot den gjengse nasjonaløkonomiske ideologi. Så grundig gikk jeg tilverks at jeg opstilte ikke mindre enn 547 nye definisjoner, idet jeg prøvde å rense ut fra de generelle begrepsbestemmelser alt det jeg mente var uekte tilsetninger hentet fra betraktningen av tilfeldige, forbigående samfundstilstander. Bestrebelsene møtte anerkjennelse fra marxistisk hold, mens flere ortodokse borgerlige sosialøkonomer uttalte sin vrede fordømmelsesdom og den dag idag går ut fra at det er mangel på tenkeevne som har hindret mig i å begripe finheten i de sinnrike ortodokse begrepsutforminger. I kampen om den økonomiske videnskaps ideologi hører jeg således ikke til forsvarerne, men til angriperne.

Når jeg har tillatt mig såvidt utførlig å dvele ved disse rent personlige forhold, er det fordi magister Nyströms feilbedømmelse av min egen stilling næsten gir et skoleeksempel på en feilslutning som ligger nær for tilhengere av den historiske materialisme: uten nærmere undersøkelse å gå ut fra at et opptredende enkeltindivid må opfattes som uttrykk for sin økonomiske, sociale eller faglige gruppes syn.

Under mine egne forskninger har jeg også gjort den erfaring at når det gjelder å slå fast enkeltmannsinnsatsene, vil den historiske materialismes metoder nok kunne hjelpe til ved forståelsen av bakgrunn og miljø, men aldri yde noe avgjørende bidrag til å forklare det vesentlige i kausalproblemet. Der må andre, rent individualpsykologiske metoder bringes i anvendelse.

VII.

De vanskeligheter den historiske materialisme møter når det gjelder bruken av metoden overfor de enkelte individer, kan bli skjebnesvangre i de konkrete tilfeller da det dreier sig om løsningen av det kinkige problem: samspillet mellom fører og masse. Ofte er naturligvis lederne — for å bruke Johan Sverdrups ord fra 1869 — »mer enn halvparten forretnings-

førere for de store nødvendigheter innen samfundet». Men det hender at lederne ikke forstår de store nødvendigheter. Kausalproblemet vil da flytte sig.

La mig illustrere saken ved et eksempel fra de siste års norske politikk. I 1925 og 1926 krevde »den store nødvendighet» i det norske samfund en nedskrivning av kronens gullverdi. Den kom ikke, fordi regjeringspartiet under førerskap av statsminister Mowinckel gikk inn for en deflasjonspolitik som bragte prisene ned til det halve og totalt ødela økonomien i et meget stort antall norske kommuner foruten at den reduserte en større del av bondestanden til et halvproletarisiert tilvær. Næsten alle regjeringspartiets velgere var interessert i nedskrivning. Mowinckel var det selv — i sin egenskap av stor skibsreder. Men han forstod ikke sammenhengen. Han lot sig forføre av nasjonale slagord. Når det gikk som det gikk skyldtes det vistnok de lyriske strenger i statsministerens gemytt. Bare en individualpsykologisk undersøkelse vil her kunne gi et virkelig bidrag til løsning av kausalproblemet. Naturligvis var enkelte passive kapitalister interessert i paripolitikken eller trodde i all fall at de var det. Men Mowinckel stod ikke i noe avhengighetsforhold til disse kapitalister. Å fastslå deres interesser gir derfor ikke noen løsning.

Lignende problemer oppstår stadig, og de tør få større betydning i fremtiden enn de hadde i det 19. århundre. For den diktator som sitter isolert på sitt slott, bevoktet av bajonetter og maskingeværer, omringet av detektiver og med censurerte aviser på sitt skrivebord, lyttende til sine egne betalte agitatorer i radio, mens byråkratiske institusjoner bombarderer ham med statistiske oppgaver han ikke har noen forutsetning for å behandle med kildekritiske metoder, — han vil temmelig lett bli en ball for sine egne impulser og for tilfeldige påvirkninger fra de få som menneskelig står ham nær. Han vil i all fall ikke ha lett for å optre som »forretningsfører for de store nødvendigheter innen samfundet».

VIII.

Magister Nyström benekter ikke »att en växelverkan kan råda mellan de arbetsformer, människorna ha, de sociala förband, samma människor bilda, samt de moralföreställningar och andra tankebyggnader, samma människor äro bärare av». Med denne innrømmelse er hr. Nyström sikkert i overensstemmelse med den unge Karl Marx som skrev avhandlingen om Feuerbach. Men han viker av — og det nettop i hovedsaken — fra den Karl Marx som i 1859 skapte den historiske materialisme. For i fortalen fra 1859 heter det med antitesens lysende klarhet: »Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer deres tilvær, men deres samfundsmessige tilvær som bestemmer deres bevissthet». Det er nettop benektelsen av vekselspillet som utgjør kjernen i den historiske materialisme; det er anerkjennelsen av det som skiller oss syntetikere ut fra materialistene.

Jeg tillater mig derfor å ta magister Nyströms innrømmelse som tegn på at han — tross alt — er på vei fra den historiske materialisme til den historiske syntese. Jeg skal ønske ham hjertelig velkommen.

Wilhelm Keilhau.